

Tổngã tở thở trỏn Cỏu Giát huyỏn lỏ Quỏnh Lỏu, Nghỏ An vỏ hỏỏng tây theo đỏỏng 537A là đỏỏn xã Quỏnh Châu (xỏa gỏi là làng Tam Lỏ) sỏ gỏp ngỏ ba Tuỏn. Trên quỏng đỏỏng chỏ ccây sỏ ỏykkhách bỏ hành sỏ phỏi trỏo qua bangỏn trỏng: trỏng Thỏ, trỏng Ách và trỏng Lá Da đỏ đỏn Tam Lỏ. Hai bên đỏỏng là nhỏng đỏi núi trỏp trỏng và thỏng non xanh mỏỏt mỏỏt. Trỏng Lá Da chỏ dài hỏn cây sỏ thuỏc làng Tam Lỏ, xỏa kia núi rỏng rỏm rỏp và nhiỏu thú đỏ có tiỏng, vì thỏ, làng Tam Lỏ có ba bỏn phỏỏng sỏn. Phỏa bên trái con đỏỏng ngỏỏc lên Tuỏn hiỏn còn đỏu tích mỏỏt con sông cỏt đỏỏc đỏo xuyên qua hai ngỏn trỏng đá. Đỏ là công trỏnh vỏa giao thỏng vỏa thỏy lỏi rỏt lỏn mà bỏ dang đỏ cỏa thỏi nhà Hồ. Cách đỏ không xa vỏ hỏỏng đỏng nam là núi Bỏt Ngụ, nỏi mang đỏu ỏn huyỏn thoỏi cỏa mỏỏt ông vua cỏi cách -Hồ Quý Ly. Trong dân gian còn truyỏn tỏng nhiỏu huyỏn sỏ vỏ trỏng Lá Da và núi Bỏt Ngụ và làng Bỏu Đỏt-nỏi có đỏn thỏ hai vua (Hồ Quý Ly và Quang Trung) cũng là quê hỏỏng Hồ QuýLy.

Hồ Quý Ly là mỏỏt ông vua tài năng xuỏt chỏng. Trong khoỏng 35 năm nỏm quyỏn chính ỏ triỏu Trỏn và triỏu Hồ, ông đỏ tỏng bỏỏc tiỏn hành mỏỏt loỏt nhỏng cuỏc cỏi cách rỏng lỏn vỏ hành chính, kinh tỏ, văn hóa, xã hỏi... Tuy nhiên, nhỏng cuỏc cỏi cách tích cỏc ỏy là quá sỏm nên không đỏỏc chỏp nhỏn. Viỏc đỏc đá đỏo sông xuyên qua trỏng Lá Da nỏi sông Thái (sông Cỏu Giát) vỏi sông Hiỏu làm đỏỏng vỏn tỏi thỏy tỏ miỏn Tây vỏ miỏn Đỏng Nghỏ An, cũng là phỏng tuyỏn đỏ chỏng giỏc Minh. Và con sông dang đỏ ỏy cũng là công trỏnhthỏy lỏi đỏa nỏỏc sông Hiỏu vỏ tỏỏi cho vùng Quỏnh Lỏu,vỏn rỏt thiỏu nỏỏc. Tuy nhiên công trỏnh to lỏn ỏy bỏ bỏ đỏ 600 năm nay khi chỏ nhỏn cỏa nó bỏ giỏc ngoỏixâm đỏnh bỏi.

Hồ Quý Ly sinh ra và lỏn lên ỏ Thanh Hoỏ nhỏng ông tỏ bỏn đỏi cỏa ông ỏ làng Bỏu Đỏt, xã Quỏnh Lâm, huyỏn Quỏnh Lỏu, tỏnh Nghỏ An. Sau khi truỏt ngỏi nhà Trỏn lên làm vua đỏỏc mỏỏt năm thì nhỏỏng ngỏi cho con là Hồ Hỏn Thỏỏng rỏi làm Thái thỏỏng hoàng cùng coi viỏc nỏỏc theo truyỏn thỏng triỏu Trỏn. Ba năm sau, ông vỏ làng Bỏu Đỏt đỏ cỏng cỏ lỏi đỏn thỏ và các ngỏi mỏ cỏa các vỏ tiỏn bỏi. Mỏỏt hôm ông nỏm mỏng thỏy mỏỏt ông già cỏm gỏy trúc gỏ vào đỏu và nỏi:

- Ngỏỏi có công vỏi xã tỏc, nhỏng không đỏỏc lòng dân. Ngỏỏi sỏ bỏ khỏn nỏu không nghe lỏi ta.

- Thỏa cỏ, sao thỏ ỏ ? Hồ Quý Ly cung kính hỏi.

- Chôn sòng hàng trăm ngói (cả hòm Tròn) ở Đền Sơn, xây thành đào sông, làm đường, đánh chiêng Chiêm Thành... Bách tính vớt vớt.

- Vâng thưa công tử, bây giờ phải làm gì ạ? Hò Quý Ly vẫn cung kính hỏi.

- Hãy trở lại đất này.

Trong miệng, Hò Quý Ly hiểu ý ông già trong miệng. Ngay sau đó, Hò Quý Ly cho xây đường ở Nghè An hiểu căn cứ địa để phó vãi quân nhà Minh đang lăm le xâm lược nước ta. Không hiểu hiểu công việc đó là có thật, hay Hò Quý Ly dùng lên để để bẫy cho hiểu ý tưởng công của mình.

Ông đã cho xây đường ở Bàu Đốt mở cửa cửa địa phương là một kinh đô chiêng ở nước. Ông quy định đường sông Thái kéo dài về phía Tây để nối với sông Hương, địa phương phía nước sông Hương về sông Thái. Sông Hương là con sông có lưu lượng nước lớn là nhánh chính của sông Lam. Khi sông đào hoàn thành sẽ là một công trình có ý nghĩa về giao thông, kinh tế và là hào lũy phía Bắc bảo vệ cho cửa địa phương chiêng ở Bàu Đốt.

Trông Lá Da thuộc làng Tam Lộ mà làng Tam Lộ có địa thế rất cao, địa thế ví như nóc nhà của huyện Quỳnh nên nước ở đó chảy về ba phía: Bắc, Tây, Nam. Phía Bắc đổ về sông Mai, phía Nam đổ về huyện Diên Châu; phía Tây đổ lên vùng Phụng Quỳ. Vì có Trông Lá Da nên nước ở Tam Lộ không chảy về phía Đông. Thế thì hiểu miệng miệng miệng vùng nào trong nước ta, nước ở phía Đông chảy ngược về phía Đông lên Tây. Thế là, nước ở Tam Lộ từ đầu nguồn khe Buôn, chảy lên khe Sơn rồi đổ vào sông Hương thuộc thị xã Thái Hòa. Nước chảy ngược, nên dân thường gọi đây hay nói trộm vì về y Hò Quý Ly cho đào sông là để nước khi chảy ngược. Ý tưởng đào con sông này là sòng phạm của một bác siêu phạm. Nhờ vậy công trình sông đào này xuyên qua địa phương Trông Lá Da thì đi miệng phân miệng là đầu nguồn khe Buôn của làng Tam Lộ, sau đó chảy lên hồ cao của đáy khe Buôn và đáy khe Sơn thì nước sông Hương sẽ ào ạt chảy xuôi về phía Đông đổ vào sông Thái, ngang qua phía Bắc làng Bàu Đốt.

H Quý Ly đã huy động hàng vạn dân phu khắp nước và gia đình, cuộc x và binh ngũ chế nh t v đây đ th c hi n hoài bão c a mình. Khi công cu c đào sông đ n gi a trông Lá Da v i đ sấu kho ng 25-30m thì s c cùng l c ki t. T ng sĩ m t m i, dân phu ch t chóc thê th m vì đói rét, m đau và thú d . Trong lúc đó, gi c Minh b t đ u m màn cu c t n công xâm l c n c ta. M c a H Quý Ly vô cùng lo ng cho v n m nh c a h t c và c a đ t n c, bà đã nghĩ ra m t di u k là l y n c vang đang đêm bí t đ xu ng đ n sông đang đào đ gi a trông Lá Da và phao tin lên r ng: sông đào đã ch m ph i “m ch r ng”, nên đ ng ngay v i c đào sông. Đ c tin, nhà vua tr cho ng i đi ki m tra và th y có hi n t ng đó, li n th nh báo v i Thái th ng hoàng H Quý Ly và cho đ ng ngay v i c đào sông.

Có m t ng n núi đ ng th ng hình chi c nón úp n m gi a vùng Bàu Đ t và trông Lá Da. T ng truy n khi công trình b c vào giai đ n quy t li t thì trong m t đêm t i tr i b ng nhiên gió n i m m, mây đen v n vũ, s m vang, ch p gi t đ n khi tr i sáng thì ng n núi nh b ai u n khom, l ng ngo nh v Bàu Đ t n i H Quý Ly đang . Th y chuy n l , dân trong vùng đ t tên là núi Bút Ngủ (cũng có ng i g i là t Ngủ). Cái tên g i đó không hi u ng i đ t có đ ng ý gì nh ng cũng g i cho ng i đ i suy ng m.

Ngày nay, khi đ n gi a trông Lá Da ta th y có m t v c sâu hun hút, ch y ngo n ngoè, đó là đ u tích con sông đào đ dang c a nhà H . Núi Bút Ngủ c nh đó v n s ng s ng gi a đ ng lúa và đang quay l ng v Bàu Đ t.

Qua huy n tho i Trông Là Da - Núi Bút Ngủ ta th y m t t duy siêu phàm c a H Quý Ly. N u sông đào thành công thì đây là m t công trình mang nhi u ý nghĩa v kinh t quân s , dân sinh. Nh ng trong đ i u ki n v k thu t, công c cũng nh s c ng i th i y thì v i c đào sông là v i c làm vô cùng m o hi m. Công trình dang đ là vi thiên th i, đ a l i, nhân hòa đ u không thu n. Tr c h t là tr i không thu n, th hi n ng n núi Bút Ngủ b ng nhiên quay l ng v Bàu Đ t. Th hai là đ a không l i, vì sông đào ph i đi qua m t vùng núi non hi m tr , thú d qu y phá, l i ch m ph i m ch r ng. Th ba là nhân không hòa. Vì nhân dân còn oán thán v i c nhà H c p ngôi nhà Tr n và đang trong lúc gi c ph ng B c l m le xâm l c l i b hao công, t n c a vào v i c xây đ ng nhi u công trình l n.

Trông Lá Da, núi Bút Ngủ và sông nhà H , m t di s n đ dang hi m có làm cho ai đi qua n i đây đ u ph i suy nghĩ v đ t n c và con ng i./.

Tr n Ng ng

